

ATATÜRK'ÜN DEMOKRASİ DERSLERİ (I)

Prof. Dr. Özer OZANKAYA
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Öğretim Üyesi

I. GİRİŞ

Atatürk'ün 21. yüzyıl insanlığına da önderlik edecek güçteki dünya, toplum ve insan anlayışı toplumbilim, siyaset bilimi, anayasa, yönetim bilimi, önderlik sanatı ve önderlik ruhbilimi, ekonomi ve kalkınma kuramları, kültürbilim ve güzel sanatlar... alanlarının ölçü ve kavramları açısından yeterince tanınıp tanıtılmış görünmüyor. Bu gözlemimin önemli bir dayanağı, o büyük insanın temel bölümlerini bizzat kaleme aldığı ve gerçek bir "Demokrasi Öğretim ve Eğitimi" başyapıtı değerindeki *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*¹ adlı ders kitabının, aramızdan ayrılışından sonra hemen de unutulmaya terk edilerek yetişen bunca kuşağın bilgisi dışında kalmış bulunmasıdır. Oysa bu kitap, daha sonra kanıtlanacağı üzere, hem dünya toplum ve siyaset felsefesine, hem de toplumbilimi ve siyaset bilimine çok değerli, kalıcı katkılar getirmektedir. Bu niteliği ile Türk bilim ve felsefesinin geçerli doğrultularda gelişmesine sağlam bir temel olabilecek güçtedir.

Bu kitapta Atatürk akıl çağını, sanayi devrimini, kapitalizmi, sömürgeciliği ve sosyalizmi yaşıyan insanlığın bu yollarda edinmiş olduğu deneyimleri, gerçek bilimadamlığının gerektirdiği nesnellikle irdeliyerek, eleştirerek ve değerlendirerek yepyeni bir bileştirime (senteze) varmıştır. Bu bileştirim insanlığın yüzyılımız koşullarındaki özgürlük, sevgi, ilerleme ve dayanışma özlemlerine yanıt olacak niteliktedir.

Atatürk, aynı deneyimlerin bir gereği olarak bu bileştirimini katı kurallara dökmemiştir. SÖYLEV'de vurgulamış olduğu üzere

¹ 1982 Türk Dil Kurultayı'nda bu yapıtın günümüz Türkçesiyle yeni yayımının yapılmasına ilişkin önerimiz oybirliği ile kabul edilmiştir.

doktrincilik saplantısından sakınmak gerekir: "...programımız, karşı-çıkanların görüp bildikleri türde bir kitap değildi. Ama temelli ve işlemsel idi. *Biz de uygulanması olanaksız düşünceleri, kuramsal bir takım ayrıntıları yaldızlıyarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Ulusun maddi ve manevi yenileşmesi ve gelişmesi yolunda, eylemlerimiz ve uygulamalarımızla, sözlerin ve kuramların önünde gitmeği yeğledik.*"²

"Sözlerin ve kuramların önünde gitmek!"

Bu, bütün büyük bilim filozoflarının, sistem kurucularının gereğine işaret ettikleri bir gerçeğin bilincinde bulunduğu açık kanıtıdır: yaşam kitapları izlemez, kitapların ve kuramların yaşamı izlemesi gerekir!

Ünlü matematik bilgini, Çekoslovak Cumhurbaşkanı Mazaryk'in şu saptamasına bakalım: "Kuramlar, bilim ağacının gövdesini bir süre besledikten sonra kuruyup dökülen yapraklar gibidir."³

Ünlü İngiliz filozofu Whitehead'e kulak verelim: "Bir açıklama, karşılaştığı temel sorunları aşma yönünde gelişmiyorsa, ömrü sona eriyor demektir."⁴

Ve Alman filozofu Justus von Liebig'i dinliyelim: "Bilimin gerçekten ilginç olmağa başladığı ilk nokta, açıklama gücünün bittiği yerdir."⁵

İşte Atatürk'ün dünya, toplum ve insan anlayışı bilimin ve bilimsel yöntemin bu özelliklerinin bilincinde olan bir anlayıştır. Bu sayededir ki bütün insanlığın içinde çırpındığı uygarlık bunalımının karşımıza çıkardığı en ciddi sorun, yani modern bilimin sağladığı güçlü araçların nasıl kullanılacağı sorunu⁶ nu aşma yönünde geçerli bir katkı geliştirmektedir Medeni Bilgiler kitabıyla. Gerçekten de okullarda demokrasi eğitim ve öğretimi amacıyla bizzat kaleme aldığı bu kitabı, Atatürk'ün dünya görüşünün, insanlığın 21. yüzyıla girerken hâlâ ardında koştuğu demokrasi ilkelerine, insanlık ülkülerine en uygun yaklaşım olduğunu ortaya koyacak bir niteliktedir.

² Gazi Mustafa Kemal Atatürk, NUTUK, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, C. II, s. 719. Siyah dizdirerek ben vurguladım.

³ Anan: A. Adıvar, *Bilim ve Din*, Remzi Kitabevi, 1980, s. 450.

⁴ Anan: B. Moore, "Strategy in Social Science," M. Stein ve A. Vidich (derl.), *Sociology on Trial*, Prentice-Hall, 1963, s. 60.

⁵ Anan, G. Hellwig, *Das Buch der Zitate*, Mosaik Verlag, 1981.

⁶ G. Duhamel, "Düşünce Devrimi", *Atatürk'e Saygı*, TDK Yay., 1969, s. 248.

“MEDENİ BİLGİLER” KAVRAMI

“Medeni Bilgiler” terimi, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin faşizmi, komünizmi ve II. Dünya Savaşı yıkımını yaşadktan sonra okullarda eğitim ve öğretimine önem vermeğe başladığı “Demokratik yurttaşlık eğitimi” kavramını anlatır. (Fransızcada *Instruction civique*, İngilizcede *Civic Education*, Almancada *Bürgerliche Kunde* adlarıyla anılır.) Atatürk *Medeni Bilgiler* terimini kullanmakla “yurttaşlığın” uygar bir toplumun üyesi olma demek olduğunu vurgulamak istiyor; demokratik bir toplumun üyesi, demokratik bir devletin yurttaşı olmanın ancak uygarlıkta ilerlemekle gerçekleşebileceğini anlatmak istiyor. Demokrasiyi başarmanın da, uygarlıkta ileri bir toplumun hem devlet ve toplum yaşamı, hem de bireyliğin gelişimi için gerek duyduğu ölçülerin öğrenilmesine bağlı bulunduğunu hatırlatıyor.

İnsanlığın II. Dünya Savaşına götüren diktacı düzenler içinde koşullandırılmak istendiği '30'lu yılların hemen başında (1930'da), Atatürk'ün okullarda demokrasi eğitim ve öğretimine büyük önem vererek ders kitabını yazmayı bile doğrudan doğruya üstlenmiş olması her bakımdan çok büyük anlam taşımaktadır. Atatürkçü düşüncüyü en güzel biçimde dile getiren bu kitap, her öğretim düzeyinde zorunlu olan Devrim Tarihi dersleri için temel bir zorunlu ders kitabı yapılmalıdır. Bu amaçla lise ve yüksek öğretim basamakları ile genel olarak yetişkin yurttaşlar için bu kitap günümüz türkçesine kazandırılmalı, ilk ve orta öğretim basamakları için de düşüncelerin özü kesinlikle korunmak koşuluyla yalınlaştırılmış, örneklandırılmış uyarlamaları yapılmalıdır.

Bu kitabında da Atatürk cumhuriyet, yani demokrasi düzenine özgü insan ve yurttaş hak ve görevleri kavramını bütüncül bir anlayışla görüp açıklamakta, uygulamasını da aynı bütüncül anlayışla beklemektedir. Gerçekten bu anlayış :

- birey kişiliğinin gelişimini,
 - toplumsal dayanışma içinde çağdaş bir demokratik ulusal toplum olarak varlığını koruyup geliştirme gereğini,
 - uluslararası ilişkileri dünya barışı ve insanlık ülküsü doğrultusunda kurup yürütme gereğini
- hep birlikte gözönünde tutan bir anlayıştır.

Bu çerçeve içinde bağımsız, demokratik, çağdaş bir ulusal toplum düzeninin etkili ve kararlı bir biçimde işlemesi için genellikle

yurttaşlara, özellikle de yetişen kuşaklara böyle bir düzenin meşruluk ilkelerini, otorite simgelerini, kurumlarını, kısacası, 'yol ve töre'sini öğretecek, benimsetecek bir "demokrasi eğitimi"nin zorunluluğunu görmüştür.

Demokrasi eğitiminin günümüz toplum koşullarında en verimli olarak yapılabileceği yerin her düzeydeki okullar olduğunu da görmüştür, Atatürk. Başka hiç bir kurumun, sistemli ve yan tutmuyan içeriği ile okul kadar demokrasi eğitimi yapmağa elverişli olmayacağını da bilmektedir. Kendi sözleriyle izliyecek olursak :

- Cumhuriyet, düşünce, bilim, teknik, beden bakımlarından güçlü ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni kuşağı bu nitelik ve yeteneklerde yetiştirmek sizin (öğretmenlerin, Ö.O.) elinizdedir.
- Ülke çocukları her öğrenim derecesinde ekonomik yaşamda etkin, verimli ve başarılı olacak biçimde donatılmalıdır. Ulusal ahlakımız uygar ilkelerle ve özgür düşüncelerle beslenip güçlendirilmelidir. Bu çok önemlidir, özellikle dikkatinizi çekerim : korkutma temeline dayalı ahlâk, bir erdem olmadığından başka güvenilebilir de değildir.
- Okul genç kafalara insanlığa saygıyı, ulus ve ülkeye sevgiyi, şerefi, bağımsızlığı öğretir. ... Ulus ve ülkesini kurtarmak isteyenler aynı zamanda mesleklerinde birer namuslu uzman ve birer bilgin olmalıdırlar. Bunu sağlayan okuldur.

ATATÜRK'ÜN YURTTAŞ, ULUS VE DEVLET KAVRAMLARI

Atatürk'ün bütünüyle 'demokrasi' anlayışını dile getirdiği *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* adlı kitabı, çok büyük önemine ve çok yüksek değerine karşın, O'nun ölümünden sonra gelen kuşaklara nedense tanıtılmamıştır. Her şeyden önce dili, 1940'lardan bu yana yetişen kuşakların anlamadığı Osmanlıca terimleri yoğun biçimde içermektedir. Üstelik de sürekli yeni basımları yapılmak gerekirken bu da yapılmamış ve genellikle piyasada bulunmuyan bir kitap olarak kalagelmiştir. Oysa yine kendisinin eseri olan *Türk Dil Devrimi* gereğince Türkçe yabancı diller eğemenliğinden kurtuldukça, bu değerli yapıtın en azından her beş yılda bir, kullanım dışı kalan yabancı kökenli terimleri ve sözcükleri yerine, yerleşip benimsenen türkçeleri konularak her yurttaşın anlayabileceği yeni yayımları yapılmalıydı.

'Atatürk'ün Demokrasi anlayışı' üzerine hazırladığım bu incelemede ve bundan sonra hazırlıyacaklarımda bir yandan O'nun temel kavramlarının çözümlemesini yapmaya çalışırken, bugün piyasada bulunmayan, dili de orta yaşlı aydınlarımızın bile bir bölümünce anlaşılması güç bir durumda bulunan, ama hem tarihsel, hem kalıcı değeri çok büyük olan bu yapıttan günümüzün diliyle olabildiğince geniş aktarmalar da yapmak istiyorum. Çünkü bu kitabında *Atatürk yurttaş, ulus, devlet, anayasa düzenleri, insan hak ve özgürlükleri, devletin görevleri, eğitim, hoşgörü ve dayanışma...* gibi temel kavramlarını açıklamaktadır.

"YURTTAŞ İÇİN MEDENİ BİLGİLER NEDEN SÖZ EDER?"

Önce Atatürk'ün "Yurttaş" kavramını anlayışı üzerinde durulur: "Yurttaş İçin Medeni Bilgiler Neden Söz Eder?" başlıklı giriş bölümündeki açıklamalarından anlaşılıyor ki Atatürk, bir insansever (humaniste) düşünür/devlet adamı olarak 'bireysel yurttaşın maddi ve manevi gelişimini ve onurunu dünya görüşüne sarsılmaz temel yapmıştır. Aşağıda görüleceği üzere her şeyden önce 'devletin ulusa ve yurttaşlara karşı görevleriyle' söze başlamaktadır (s. 15-25) :

"Ulusun kurduğu devletin ulusa, yurttaşlara karşı görevleri vardır; ama devletin de varlığı yurttaşlardan bir takım yükümlülükler, görevler ister. Öyleyse devletin ulusa ve yurttaşların da devlete karşı karşılıklı görevleri, hakları vardır. Devlet yaşamını, düşünsel ve ekonomik yaşamı ortaklaşa yaşayan yurttaşların da aralarında bir takım ilişkileri ve birbirlerine karşı görev, yükümlülük ve hakları vardır. İşte, yurttaşlara gerek devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki ilişkilere göre var olan görevleri ve hakları ve genellikle devlet örgütünü öğreten bilgiler Medeni Bilgiler adı altında toplanmıştır.

"Bu sözlerimi açıklayayım :

Ulus, üzerinde yaşadığı yurdunu korumak için ve bu yurttan güvenle, barış içinde çalışıp gönemli ve rahat yaşamayı sağlamak için devlet kurmuştur; hükümet örgütü yapmıştır. Bu örgüt yurdun yabancıların saldırısından korunmasını sağlayan orduyu, donanmayı, hava filosunu yapmakla görevlidir. Hükümet yurttaşların yurt içinde, yurdun kırsalında, ovalarında, dağlarında, ormanlarında güven ve barışını sağlayan jandarma güçlerini; kasabalarda, kentlerde jandarmayla birlikte polis gücünü; bütün yurttan adalet gücünü oluşturmakla görevlidir ve bu güçleri yasa içerisinde kullanmak hükümet-

tin yetkisidir, hakkıdır. Yurttaşların da yasaların gereğine uymaları kendileri için görevdir. Hükümet yurttaşların düşünce alanında gelişmeleri için okullar, yüksek öğrenim kurumları, bilim kurumları yapmakla yükümlüdür. Hükümet yurttaşların yurt toprağından, yurt madenlerinden, yurt ormanlarından en yüksek ölçüde yararlanmalarını sağlamak için önlemler, düzenlemeler almakla yükümlüdür. Hükümet, yurttaşların çalışmaları sonucunda tarım, ticaret, zenaat alanlarındaki çalışmaları sonucunda ortaya çıkan ürünün kendileri için ve devlet için gerekli olan tutardan çoğunu başka ülkelere çıkarıp, ulus için ve devlet için gerekli olan paraya dönüştürerek iletmeye gerekli olan yolları, demiryollarını, limanları, gemileri yapmakla yükümlüdür. Hükümet devletin, ulusun yüksek ve şerefli varlık ve bağımsızlığını bütün dünya ulusları, devletleri önünde temsil etmek ve ulusu, onun varlığını bütün dünya varlığı ile ilişkiler içinde bulundurmak, dünyanın ulus ve devlet varlığına karşı siyasal ve iktisadi ilgilerinin olumlu ya da olumsuz bakış açılarını anlamak ve ona göre ulusal varlığa yön, dikkat, etkinlik ve gerektiğinde hareket vermekle yükümlüdür.

“Hükümetin bu ve buna benzer görevlerini yerine getirmesi ve bunda başarılı olabilmesi için yurttaşların ona yardım etmesi gerekir. Ama bu yardımla yükümlü olan yurttaşların sağlık ve tam sağlamlık durumunda bulunması gereklidir. Bunu da sağlamak yine hükümete düşen bir görevdir. Hükümetin görevlerini yerine getirmede başarılı olabilmesi için yurttaşlar devletin isteğı ile asker olurlar; karada ordular, denizde donanmalar, havada uçak filoları oluşturmaya koşarlar. Bu, onların görevidir. Bütün bu örgütler yalnız ve ancak parayla olur. Yurttaşlar bunun için türlü adlar altında hükümete vergiler verir. Yurttaşlar yurttta güvenlik, esenlik kuran ve yurttaşların uygar dünya gözünde ve biribirleri karşısında haklı haksızı ortaya çıkaran uyulması gerekli yasalara uymakla görevlidirler. Yurttaşların aralarında, ticaret ve ekonominin herhangi bir dalındaki ilişkilerinde biribirine karşı, kimi kez hükümete karşı üstlenecekleri görevleri vardır.

“Son olarak yurttaşların, bir ulusun bireyleri olmaları bakımından ulusa, onun devlet ve hükümetine ve bağı olduğu ulusun uygar insanlığın bir ailesi olması açısından bütün insanlığa karşı bir takım görevleri vardır. Ama önemle dikkatlerinize getirmeliyim ki, yurttaşın en büyük görevi, aynı zamanda en kutsal hakkı, seçim hakkıdır. Devlet yapısının temeli olan Büyük Millet Meclisi olarak toplanan milletvekillerini yurttaşlar seçer ve böylece devlet kurmakta taşıdığı istenç ve egemenliğinin sahibi olduğunu gösterir.

“Bundan başka yurttaşlar, köyden başlayarak kasabalarda, kentlerde yerel yönetimleri denetliyen kurulları seçer. Yurttaşlar bu seçim hakkını tam yerinde kullanabilmek için dayanışma içinde olmak zorunluğunda bulunur. Bu zorunluluktan siyasal parti birliği doğmuştur ve yurttaşlar uygar yaşam gereği olmak üzere bir takım düşünce ve ekonomi kuruluşları ortaya koyar. Öyleyse devlet kuruluşunu ve bu kuruluşun içinde yurttaşların durumunu bilmek gerekir.

Bu açıklamalardan anlaşılmalıdır ki, yurttaşın, devletin temeli ve bu varlıkların dünya ile ilgisinin tek kurucusu ulustur.

Öyleyse herşeyden önce ulus'un ne demek olduğunu bilmek gerekir.”

ATATÜRK'ÜN “ULUS” ANLAYIŞI

Atatürk'ün *ulus* anlayışı bağımsızlık, demokrasi, barış özlemlerini en yetkin biçimde karşılayan özelliği ile dünya siyasal kültürüne ve bunun önemli bir konusu olan “ulus kurma” (nation-building) alanına övünmeğe haklı olduğumuz çok değerli bir katkıdır: Toplumsal dayanışmaya, özgürlüğe ve insancıl duyguya dayalı bir tanımdır bu.

Bu anlayış bir insan topluluğunun çağdaş bir toplum olarak var olabilmek ve varlığını sürdürebilmek için, hangi öğelerden kurulu olması gerektiğini ve bunların amaçları ile işlevlerini şöyle saptamaktadır :

“Türk Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk ulusu denir. Ulus sözünden ne anlaşılır; ne anlaşılmalı gerekir? Bunu anlatayım : Sözlerimin kolay anlaşılması için, yine Türk ulusuna bakacağım; çünkü dünya yüzünde ondan daha büyük, ondan daha eski, ondan daha temiz bir ulus yoktur ve bütün insanlar tarihinde görülmemiştir. Bugünkü Türk ulusunda, şimdiye değin edindiğimiz bilgilerin yardımıyla... neler görüyorsak, onları birer birer söylüeyelim :

1. Türk ulusu, halk yönetimi olan cumhuriyetle yönetilir bir devlettir.
2. Türk devleti laikdir. Her ergin, dinini seçmekte özgürdür.

Atatürk, ulus olgusunun yapıcı öğeleri olarak dil, yurt, ahlak,

dayanışma duygusu, din, uluslararası ilişkiler üzerinde durmakta ve bu ögelerin bilimsel tanımlarını vermektedir.

Türk Dili

“Türk ulusunun dili türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk ulusu için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk ulusu geçirdiği sonsuz tehlikeli durumlar içinde ahlâkının, geleneklerinin, anılarının, yararlarının, sözün kısası bugün kendi ulusluğunu yapan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili Türk ulusunun yüreğidir; zihnidir.

Türk Yurdu

“Türk ulusu Asya'nın batısında ve Avrupa'nın doğusunda olmak üzere kara ve deniz sınırlarıyla ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış büyük bir yurttadır. Onun adına *Türkeli*, *Türk Yurdu* derler. Türk yurdu daha çok büyüktü. Yakın ve uzak zamanlar düşünülürse Türk'e yurtluk etmemiş bir anakara (kıt'a) yoktur. Bütün dünyada, Asya, Avrupa ve Afrika Türk atalarına yurt olmuştur. Bu gerçekler eski ve özellikle yeni tarih belgeleriyle bilinmektedir. Ama bugünkü Türk ulusu varlığı için bugünkü yurdundan memnundur. Çünkü, derin ve şanlı geçmişin, büyük, güçlü atalarının kutsal kalıtlarını bu yurttan da koruyabileceğine, o kalıtları şimdiye değin olduğundan çok daha büyük ölçüde zenginleştirebileceğine güvenmektedir.

Yurdumuz, Türk ulusunun eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde varlıklarını koruyan yapıtlarıyla yaşadığı bugünkü siyasal sınırlarımız içindeki yurttur. Yurt hiç bir bağ ve koşul altında ayrılık kabul etmez bir bütünlüktür.

Türklerin Kökeni, Oluşumları

“Türk ulusunun her kişisi, bir takım ayrılıklarla, ama genel olarak birbirine benzer. Kimi yapılış ayrılıklarını ise doğal bulmak gerekir. Çünkü Mezopotamya, Mısır koyaklarından başlayan bilinen tarihten önce Ortaasya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, dünkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılarından önce Orta İtalya, sözün kısası Akdeniz kıyılarına değin yayılmış ve yerleşmiş ve bu başka başka iklimlerin etkisi altında, başka başka

türlerle binlerce yıl yaşamış, kaynaşmış böylesine eski ve böylesine büyük bir insan toplumunun bugünkü çocuklarının tümüyle birbirlerine benzemelerine olanak var mıdır? Her zaman, her yerde küçük bir aile çocuklarının bile tam olarak birbirine benzemeleri görülmüş değildir. Türk halkı yukarıda söylediğimiz gibi, çok büyük bir alanda oluşmuş ailelerin birleşerek Sop (Klan) ve Soplara birleşerek Öz (Aşiret) ve Özlerin de birleşerek siyasal bir toplum olan El (Medine) ve en son olarak El'lerin bir merkezde birleşmeleriyle büyük bir toplum ortaya çıkarmıştır."

Atatürk, ulus olgusunun toplumbilimsel ve felsefi boyutlarıyla anlamını saptarken *Ahlâk* ögesi üzerinde de özenle durmakta ve bunun 'demokratik, insancıl ve çağdaş' bir toplumun ahlakî olmak gerektiğini özenle vurgulamaktadır: ahlâkî uygulamayla bağlantısını, insanların severek, gönülden isteyerek uydukları davranış ölçüleri oluşunu, toplum halinde varoluşu olanaklı kılan 'ortak bilinç'in temel kurucu ögesinin ahlâk olduğunu belirtmektedir:

Ahlak Üzerine Düşünceler

"Türklerin aşığı yukarı hep ahlâkları biribirine benzer. Bu yüksek ahlâk, hiçbir ulusun ahlâkına benzemez. Ahlâkın ulus oluşturmada yeri çok büyüktür, önemlidir. Bu önemi iyice anlamak için, ahlâk üzerine birkaç söz söylemek gereksiz olmaz. Ahlâk dediğim zaman, ahlâk kitaplarında yazılı olan öğütleri anlatmak istemiyoruz; çünkü, ahlâklılıktır diye yaptığımız işler ve yapmaktan sakındığımız işler, kitaplarda yazılı olan ya da bir takım ahlâk öğreticilerinin salık verdikleri şeylerden daha öncedir ve o sözlerden, o öğütlerden ayrı olarak, onlara hiç kulak vermiyerek insanlarca yapılmaktadır. İş, kuramlara egemendir, onlara üsttür. Ahlâk kurallarının nasıl yapılması gerektiği, ahlâksızlık olduğu anlaşılan işler görüldükten, denendikten sonra anlaşılır.

"Bir iş, her nerenin olursa olsun insanın güç kullanmasını, yorulmasını gerektirir. İnsanlar zorunlu olmadıkça kendilerini yormak istemezler. Oysa kimi işler vardır ki, kendiliğinden insana onu yapmak için içten bir istek, bir eğilim esinlendirir, o iş istenmeğe değer olur. İşte ahlâki işler, aynı zamanda hem zorunlu ve hem de istenmeğe değer olan işlerdir.

Ulusal Duygu

"Bir işin ahlâki bir değer olması, ayrı ayrı insanlardan da-

ha yüce bir kaynaktan çıkıyor olmasıdır. O kaynak toplumdur; ulustur.

“Gerçekten, ahlâklılık özel bireylerden ayrı ve bunların üstünde, ancak toplumsal, ulusal olabilir. Ulusun toplumsal düzen ve rahatı, şimdi ve gelecekte gönenci, mutluluğu, esenliği ve korunmuşluğu, uygarlıkta ilerlemesi ve yükselmesi için insanlardan her bakımdan ilgi, çaba, kendi yararlarından vazgeçme, gerektiğinde kendini seve seve bu yola adanmasını isteyen ulusal ahlâktır. Yetkin bir ulusta ulusal ahlâklılık gerekleri, o ulusun bireylerince nerdeyse usa-vurmaksızın vicdani, duygusal bir güdüyle yapılır. En büyük ulusal duygu, ulusal heyecan işte budur.

Ulus analarının, ulus öğretmenlerinin ve ulus büyüklerinin evde, okulda, orduda, fabrikada, her yerde her işte ulus çocuklarına, ulusun her bireyine bıkmaksızın ve sürekli olarak verecekleri ulusal eğitimin amacı işte bu yüksek ulusal duyguyu sağlamlaştırmak olmalıdır.

Ahlâkın ulusal, toplumsal olduğunu söylemek ve ortak bilincin anlatımıdır demek, aynı zamanda ahlâkın kutsallık niteliğini de tanımaktır. Ahlâk kutsaldır, çünkü aynı değerde eşî yoktur ve başka hiç bir tür değer ile ölçülemez.

Ahlâk kutsaldır, çünkü en büyük ahlâk gerçekliğine sahip bir edimciye (faile) bağlıdır. O edimci, yalnız ve ancak toplumdur. Tanrı kavramında, simgesel bir biçimde düşünülmüş toplum da vardır. Çünkü vicdanlarımız üzerinde etkili olan ruhsal yaşam, toplumun üyeleri arasındaki etki ve tepkilerden oluşur. Gerçekten toplum, yoğun bir düşünsel ve ahlâki etkinlik eksenidir.”

Din Birliğinin Yeri

“Din birliğinin de bir ulus oluşturmada etkin olduğunu söylüyorlar vardır. Ama biz, bizim gözümüz önündeki Türk ulusu tablosunda bunun tersini görmekteyiz.

Türkler İslam dinini kabul etmeden önce de büyük bir ulus idi. Bu dini kabul ettikten sonra, bu din, ne Arapların, ne aynı dinde bulunan Acemlerin ve ne de başkalarının Türklerle birleşip bir ulus oluşturmaları etkisinde bulunmadı. Tersine, Türk ulusunun ulusal bağlarını gevşetti; ulusal duygularını, ulusal heyecanını uyuşturdu. Bu pek doğaldı. Çünkü Muhammed'in

kurduğu dinin amacı, bütün uluslukların üstünde, kapsamlı bir ümmet siyaseti idi.⁷ Bu Arap düşüncesi, Ümmet sözcüğü ile anlatıldı. Muhammed'in dinini kabul edenler, kendilerini unutmaya, yaşamlarını Allah sözcüğünün her yerde yükseltilmesine adanmaya zorunluydular. Bununla birlikte Allaha kendi ulusal dilinde değil Allahın Arap topluluğuna gönderdiği arapça kitapla tapınıp dua edecekti. Arapça öğrenmedikçe allaha ne dediğini bilmeyecekti. Bu durum karşısında Türk ulusu bir çok yüzyıllar, ne yaptığını, ne yapacağını bilmeksizin, düpedüz, bir sözcüğünün anlamını bilmediği halde Kur'anı ezberlemekten beyni sulanmış hafızlara döndüler. Başlarına geçebilmiş olan açgözlü komutanlar, Türk ulusunca, karışık, bilgisiz hocalar ağzıyla, ateş ve acı ile korkunç bir bilinmezlik olarak kalan dini, tutkularına ve siyasetlerine araç edindiler. Bir yandan Arapları zorla buyrukları altına aldılar, bir yandan Avrupa'da allah sözcüğünün yüceltilmesi savsözü altında hıristiyan ulusları yönetimleri altına geçirdiler, ama onların dinlerine ve ulusluklarına ilişmeyi düşünmediler. Ne onları ümmet yaptılar, ne onlarla birleşerek bir güçlü ulus yaptılar. Mısır'da belirsiz bir adamı halifedir diye yok ettiler, hırkasıdır diye bir çul parçasını halifelik simgesi ve ayrıcalığı olarak altın sandıklara koydular, halife oldular. Kimi kez doğuya, kimi kez batıya ya da her yana birden saldırı saldırı, Türk ulusunu allah için, peygamber için topraklarını, yararlarını, benliğini unutturacak, her işini allaha bıraktıracak derin bir aymazlık ve yorgunluk beşiğinde uyuttular. Ulusal duyguyu boğan, ölümlü dünyaya değer verdirmeyen, düşkünlükler, yokluklar, yıkımlar duyulmaya başlayınca, asıl gerçek mutluluğa öldükten sonra öbür-dünyada kavuşacağına söz ve güvence veren dinsel inanç ve dinsel duygu, ulus uyardığı zaman onun şu acı gerçeği görmesine engel olamadı. Bu acıklı görünüm karşısında kalanlara, kendilerinden önce ölenlerin öbür-dünyadaki mutluluklarını düşünerek ya da bir an önce ölmeyi diliyerek öbür-dünya yaşamına kavuşma isteği uyandıran din duygusu, dünyanın acısı duyulan tokatıyla hemen, Türk ulusunun vicdanındaki çadırını yıktı, çağrılıları Türk düşmanları olan arap çöllerine gitti. Türk genel vicdanı, hemen, yüzlerce yıllık erk ve gönül-rahatlığı ile, büyük coşkuyla çarpıyordu. Ne oldu? Türk'ün ulusal duygusu, artık oca-

⁷ Paragrafın bundan sonraki bölümü, Atatürk'ün el yazısıyla yazılmıştır. Bkz.: Afetinan, Vatandaş için Medeni Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1969. El yazılarının fotoğraflarında 9 nolu paragraf.

ğında ateşlenmişti. Artık Türk, cenneti değil, eski gerçek büyük Türk atalarının kutsal kalıtlarının, son Türk ellerinin savunmasını ve korunmasını düşünüyordu. İşte dinin, din duygusunun Türk ulusluğunda bıraktığı anı!

Uygarlık Duygusu

‘Türk ulusu, ulusal duyguyu insancıl duyguyla yanyana düşünmekten zevk alır. Vicdanında ulusal duygunun yanında insancıl duygunun şerefli yerini her zaman korumakla ögünç duyar. Çünkü Türk ulusu bilir ki, bugün uygarlığın büyük yolunda bağımsız, ama kendileriyle koştur yürüdüğü bütün uygar uluslarla karşılıklı insancıl ve uygar ilişki, kuşkusuz gelişmemizi sürdürmek için gereklidir ve yine bilinmektedir ki, Türk ulusu her uygar ulus gibi, geçmişin bütün dönemlerinde buluşlarıyla, yaratılarıyla uygarlık evrenine hizmet etmiş insanların, ulusların değerini bilir ve anılarını saygıyla korur. Türk ulusu uygarlık evreninin içtenlikli bir ailesidir.

‘Bütün bu söylediklerimizi kısa bir çerçeve içine sokmak istersek, şöyle diyebiliriz :

“Türk ulusunun kuruluşunda etkin olduğu görülen doğal ve tarihsel olgular şunlardır :

- a) Siyasal varlıkta birlik
- b) Dil birliği
- d) Irk ve köken birliği
- c) Yurt birliği
- e) Tarihsel hısımlık
- f) Ahlâki yakınlık

Başka Ulusların Oluşum Biçimi

‘Türk ulusunun oluşumunda var olan bu koşulların hepsi birden başka uluslarda yok gibidir. Daha genel bir tanım yapabilmek için diyelim ki, bir topluma ulus diyebilmek için bu koşullar aynı zamanda, tüm olarak ya da bir bölümüyle, bir arada bulunmalıdır. Bütün uluslar tümüyle aynı koşullar altında oluşmuş bulunmadıklarına göre, başka her ulus ayrı olarak düşünülmedikçe; ulusluk düşüncesini genel ve teknik olarak tanımlamak güçtür. Çünkü saptadığımız koşullar, insanların ulus oluşturmalarına genellikle yardım etmişlerdir. Ama

bu oluşum biçiminden başka, bu koşulların etkisinden nerdeyse söz etmiyen ulus oluşumları da vardır. Örneğin İngilizler ile Kuzey Amerikalılar aynı dili konuşmalarına karşın ayrı ayrı uluslardır.

“Güney Amerika’da beyaz ırkla kırmızı derili insanlar dirsek dirseğe yaşıyan Amerikalılardır.

‘Bugün büyük çağdaş uluslardan olan Fransızların, İngilizlerin, türlü ırkların karışımı sonucu olduğu bilinmektedir. Ulus oluşturmada toprağın önemini büsbütün yadsıyanlar vardır. Bu düşüncede bulunanlar, toprak yalnızca çalışma ve uğraşma alanıdır, diyorlar.

“Şimdi bu noktaya dikkat edelim :

Fransızlarla İngilizler arasındaki savaşlar her iki ulusta ulusluk bağlarını güçlendirdi. Alman ulusluğu Napoliyona karşı savaşlardan; İspanyol ulusluğu Mağrib’lilerle savaşlardan doğdu. Eski küçük Yunan hükümetleri İranlılara karşılık vermek için birleştikten sonra Yunan ulusluğu başlar. Türklerin her şeye karşın bütün dönemlerde ulus dayanışma ve bağlarının korunmuş kalması hemen sürekli savaş durumunda bulunmasındandır. Son devrim yıllarında birliğin oluşmasında gücün ve savaş durumunda bulunmanın etkisi önemlidir.

“Bu bilgilere göre savaş halkların birleşmesinde en güçlü bir etkidir.

“Ulus neye derler?” sorusuna bugünkü çağdaş anlayışlara uygun teknik bir tanım yapabilmek için yürüttüğümüz tartışmayı yeterli görelim. Onun üzerinde bir an durup düşünelim : Bugün Türk Cumhuriyetini kurmuş olan Türk ulusunu düşünürken bulduğumuz koşulları yeniden gözden geçirelim :

“a) Siyasal varlığımızın dışında, başka ellerde, başka siyasal topluluklarla istiyerek ya da istemiyerek yazgı ortaklığı kurmuş, bizimle dil, ırk, köken birliği olan ve yakın-uzak tarih ve ahlâk yakınlığı bile görülen Türk toplulukları vardır. Tarihin bir olayının sonucu olan bu durum, Türk ulusu için üzüntü verici bir anıdır; ama Türk ulusunun tarihsel ve bilimsel bakımlardan kuruluşundaki soyluluğu, dayanışmayı hiçbir zaman bozamaz.

“b) Bugünkü Türk ulusu siyasal ve toplumsal kuruluşu içinde kendilerine kürtlük düşüncesinin, çerkeslik düşüncesi-

nin ve dahası lazlık düşüncesinin ya da boşnaklık düşüncesi- nin yaymacası yapılmak istenmiş yurttaş ve ulusdaşlarımız vardır. Ama geçmişin baskı dönemleri ürünü olan bu yanlış adlandırılmalar, birkaç düşman maşası, gerici beyinsizden başka hiçbir ulus bireyi üzerinde üzüntüden başka bir etki yapamamıştır. Çünkü, bu ulus bireyleri de genel Türk topluluğu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlâka, haklara sahip bulunuyorlar.

“c) Bugün içimizde bulunan hıristiyan, musevi yurttaşlar, yazgılarını ve talihlerini Türk ulusluğuna gönülden istekleriyle bağladıktan sonra kendilerine yan gözle yabancı gibi bakılmak, uygar Türk ulusunun soylu ahlâkından beklenebilir mi?

“Ulusun Genel Tanımı

Bundan sonra, ortak ulusal düşüncenin, ahlâkın, duygunun, coşkunun, anı ve geleneklerinin ulus bireylerinde ortaya çıkmasını ve kökleşmesini sağlayan ortak geçmişin, birlikte yapılmış tarihin, bilinçleri ve kafaları doğrudan doğruya birleştiren ortak dilin, ulusların oluşumunda en önemli etkenler olduğunu bir kez daha belirttikten sonra ulus üzerine, ikinci sıradan öğelere değinmiyerek elden geldiğince her ulusa uyabilecek bir tanımı biz de alalım :

- a) Zengin bir anılar kalıtına sahip olan,
- b) Birlikte yaşamak konusunda ortak istek ve olurunda içtenlikli olan,
- c) Ve sahip olunan kalıtın korunmasını birlikte sürdürme konusunda istençleri ortak olan insanların birleşmesinden ortaya çıkan topluma ulus adı verilir.

“Bu tanım incelenirse bir ulusu oluşturan insanların aralarındaki bağların değeri, gücü ve inanç özgürlüğü ile insancıl duyguya gösterilen uygunluk kendiliğinden anlaşılır;

Gerçekten, geçmişten gelen ortak utku ve üzüntü kalıtı;

Gelecekte gerçekleştirilecek ortak tasarılar;

Birlikte sevinmiş olmak; birlikte aynı umutları beslemiş olmak;

Bunlar kuşkusuz bugünün uygar anlayışında, başka her türlü koşulların üstünde anlam ve kapsam kazanır.

“Bir ulus oluştuktan sonra, bireylerinin devlet yaşamında, ekonomi ve düşünce yaşamında, ortaklaşa çalışmayla ortaya çıkan ulusal kültürde kuşkusuz ulusun her bireyinin çalışma payı, katkısı, hakkı vardır. Buna göre bir kültürden olan insanların bileşiminden ortaya çıkan topluma ulus denir, dersek ulusun en kısa tanımını yapmış oluruz.

Bundan önce saptadığımız tanımdan esinlenerek diyebiliriz ki, ulusluk konusu bireysel ve ortaklaşa özgürlük konusudur.

Öyleyse konuyu ilke biçiminde anlatalım :

“Ulusluk İlkesi

Bir ulusun, başka uluslara göre doğal ya da edinilmiş özelliklere sahip olması, başka uluslardan değişik bir örgütlenme oluşturması, çoğunlukla onlardan ayrı olarak onlara koşut gelişmeye çalışıyor olması durumuna ulusluk ilkesi denir.

Bu ilkeye göre, her bireyin ve her ulusun kendisi için iyi niyet ve topraklarına yalnızca kendisinin kısıtlamasız olarak sahip olmasını istemek hakkı ve özgürlüğü vardır.

“Türk Ulusçuluğu

Türk ulusçuluğu, ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslararası karşılaşma ve ilişkilerde, bütün çağdaş uluslara koşut ve onlarla bir uyum içinde yürümekle birlikte, Türk toplumsal kurulumunun özel niteliklerini ve başlıbaşına bağımsız kimliğini korumuş bulundurmaktadır.

Bilmeli ki, ulusal benliğini bilmiyen uluslar, başka ulusların avidir. (1923)”